

УДК 159.923.2-057.875:314.151.3-054.73

Гриньова М. В.

ФОРМУВАННЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

А Розглядаються основи адаптації студентів – внутрішньо переміщених осіб до нової життєвої ситуації засобами формування саморегуляції навчальної діяльності.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, саморегуляція, життєвий вибір, права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб.

Постановка проблеми. У Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у ст. 1 зазначено, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Досить часто переміщені особи, в тому числі студенти, котрі проживають на території України мають проблеми з порушенням їх соціальних, навчальних та інших прав, що зумовлює потребу в захисті їх інтересів та в наданні їм безкоштовної кваліфікованої допомоги. Для адаптації в нових умовах життєдіяльності та навчання студентам-переселенцям необхідно володіти навиками формування саморегуляції діяльності.

Метою статті є розкриття змісту формування саморегуляції навчальної діяльності студентів-переселенців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саморегуляція – це вміння людини бачити кінцеву мету діяльності, самостійно знаходити оптимальні шляхи її досягнення і добиватися здійснення. Результатом саморегуляції є виховання цілеспрямованості, організованості, вміння володіти собою. Саморегуляція має певну структуру, єдиною для всіх видів діяльності, і складається з таких компонентів: мета діяльності, модель значущих умов, програма дій, оцінка результатів та їх корекція (О. Кокопкін, О. Осницький, В. Юркевич та ін.). Саморегуляція в навчальній діяльності є багатогранним утворенням, яке розглядається в науковій літературі у різних аспектах. На необхідність вивчення саморегуляції, як компонента загальної обдарованості, вказали Б. Ананьев, Н. Лейтес, Т. Щукіна. Формування саморегуляції стимулює мотивацію діяльності (В. Розов, М. Савчин),

пошук способів дій, вибір засобів самоконтролю (А. Маркова, В. Паламарчук), емоційну сферу людини (І. Зязюн, Ю. Миславський). Діяльність виховує людину і формує її саморегуляцію (І. Бех, Л. Виговський, М. Ярмаченко). Саморегуляція – є здатність індивіда створити програму діяльності і на цій основі керувати своїми діями і станом. Компоненти саморегуляції з'являються оптимально-послідовними віхами, що призводять до одержання кінцевого результату. При застосуванні до кожного навчального завдання науково-обґрунтованої послідовності дій складові компоненти саморегуляції «прокручуються» в голові кожен раз у чіткій послідовності, коли здійснюється процес виконання навчального завдання [4].

Виклад основного матеріалу. У даний час розвиток української держави всіляко підвищується суспільне значення таких якостей особистості як творча ініціатива, трудова активність, готовність до життєдіяльності в умовах ринкових відносин, що примушує переосмислювати зміст, форми і методи навчання та виховання. Ці якості в найбільшій мірі виховуються в результаті формування саморегуляції навчальної діяльності та поведінки студентів. При саморегуляції керуючі фактори не впливають на систему зовні, а виникають в ній самовільно. Без цього неможливий прояв власного «я», сполучення особистості з потребами суспільства, функціонування системи «людина – суспільство». «Я» – особистість – складний світ поглядів, які склалися в індивідуальній свідомості, переконань, моральних оцінок.

Стаючи у процесі соціалізації суб'єктом праці, пізнання і спілкування, студенти-переселенці усвідомлюють свій суспільний статус, визначають життєві цілі та ідеали, знаходять засоби їхньої предметної реалізації, тобто здійснюють процес самовизначення. Вони осмислюють свій життєвий вибір – розгорнутий у часі процес, що пов'язаний з копіткою працею душі та розуму, рефлексією і спричиняє в кінцевому підсумку зміни внутрішнього світу осо-

бистості, а отже, й детермінацію нового якісного стану «я», тобто формування саморегуляції діяльності особистості. Чітка організація навчальної діяльності через кожну навчальну дію є основою цілісності навчання та виховання, спонукальним фактором оволодіння вмінням учитися, поштовхом до самореалізації особистості кожного студента. Такий підхід відповідає вимогам Державної національної програми про нероздільність навчання та виховання, завданням організації освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності.

У процесі навчальної діяльності студенти-переселенці включаються в систему суспільних відносин, у колективну діяльність, засвоюючи моральні цінності й відповідні соціальні норми.

З метою визначення їхнього правового статусу та створення правової основи для розроблення механізму захисту прав і свобод Верховною Радою прийнято два Закони України – «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» і «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». У свою чергу Кабінет Міністрів України розробив і прийняв 11 постанов і розпоряджень щодо порядку реєстрації та організації обліку, надання грошової допомоги переселенцям тощо. У грудні 2015 р. була прийнята комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, котрі переселилися з тимчасово окупованої території. Україна та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 р. Проте, враховуючи масштаби явища та соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні, проблеми адаптації та формування саморегуляції навчальної діяльності студентів-переселенців залишаються й потребують вивчення.

Моніторинг регіональних ЗМІ, що проводиться Інститутом демократії імені Пилипа Орлика, та дослідження донецької громадської організації «Альянс» показують, що інформація про переселенців у центральних і місцевих ЗМІ становить лише біля 1 %. Дана проблема виведена з активного суспільного дискурсу [7].

Протягом двох років із зони АТО і Криму було переміщено 28 навчальних закладів, серед яких 18 ВНЗ. На масштаби проведеної роботи вказують дані, що були оприлюднені за результатами першого засідання Ради ректорів переміщених з Донбасу і Криму вищих навчальних закладів: кількість студентів переміщених ВНЗ становить понад 40 тис. осіб, а навчальний процес забезпечують 3,4 тис. науково-педагогічних працівників. Причому цей процес ще не завершено, й уже в 2016 р. до переміщених навчальних закладів приєднався Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, який почав набір студентів у Києві.

Облаштування переміщених навчальних закладів на новому місці у не завжди пристосованих для цього приміщеннях, в умовах втрати матеріальної бази, а частково і викладацького складу, проходило надзвичайно складно і до сьогодні проблема ще далека від розв'язання. Так, за даними першої ча-

стини проекту моніторингу переміщених ВНЗ, яку проводила громадська організація «Донбас SOS» разом із Координаційним центром переміщених ВНЗ, Донбаський державний технічний університет, що переміщений із м. Алчевськ до м. Лисичанськ, нині перебуває у дуже скрутному становищі – на 920 студентів вони мають половину другого поверху в старих майстернях Лисичанського гірничого технікуму, де розміщене керівництво ВНЗ і декілька аудиторій, ще орендують частину четвертого поверху безпосередньо в будівлі гірничого технікуму, через що викладачі змушені проводити навчальні заняття для декількох академічних груп в одній аудиторії.

У значно кращих умовах знаходиться Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, який переїхав у власну філію, тому він має навчальні та лабораторні корпуси, центральний корпус, який вони ділять із Військово-цивільною адміністрацією Луганської області, та два гуртожитки. Звісно, для ВНЗ, який свого часу нараховував майже 30 тис. студентів, це важкі часи, проте головне, що він продовжує працювати. Наразі у ВНЗ реалізується проект за підтримки Європейського Союзу, за яким ремонтують та обладнують головний і навчальні корпуси, проводиться капітальний ремонт у гуртожитках. Також університет має декілька чинних програм із підвищення кваліфікації викладачів та обміну досвідом викладачів і студентів у європейських ВНЗ, які фінансуються іноземними донорами.

Незважаючи на зазначене скрутне становище, має свої досягнення і Донбаський державний технічний університет. За підтримки Програми розвитку ООН в Україні та уряду Японії створено «Інноваційний центр для майбутніх підприємців», у якому студенти мають вільний доступ до мережі Інтернет, для них проводяться тренінги з проектного менеджменту та лідерства. Також є проект курсів англійської мови та спеціально обладнане місце, де студенти транспортного факультету можуть проходити практику.

Прикладом успішного влаштування на новому місці є Донецький національний університет, що сьогодні базується у Вінниці. За рахунок залучення коштів від Міжнародного фонду «Відродження» у рамках проекту «Європейський розвиток ДонНУ у Вінниці» університет за рік спрямував 7 млн. грн. на оновлення матеріально-технічної бази, впровадження дистанційної освіти, академічну мобільність і міжнародне співробітництво. Ознакою позитивного результату співпраці ВНЗ із фондом «Відродження» є заповнення виконавчого директора фонду Є. Бистрицького, що фонд продовжить фінансування ДонНУ. Із травня розпочався новий етап співпраці. Цього разу фонд виділить університету 84 тис. дол.

Переміщені ВНЗ повинні отримати можливості для повноцінного навчання як повноправних і самостійних суб'єктів освітнього процесу. З урахуванням зазначеного завдання, і з огляду на наявні проблеми із набором студентів, які цілком природні для ВНЗ, що знаходяться поблизу від небезпечних зон, Верховна Рада у квітні 2016 р. прийняла

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місце проживання яких є територія проведення антитерористичної операції». Цей Закон дає змогу дітям, які проживають на території проведення антитерористичної операції, вступати до будь-якого евакуйованого з території АТО і тимчасово окупованої території вищого навчального закладу або розташованого на території Донецької та Луганської областей, де здійснюють свої повноваження обласні цивільно-військові адміністрації, за умови здачі лише вступних іспитів на конкурсній основі. За відповідний законопроект № 4350 проголосували 264 депутати. До того ж діти з невідконтрольних Україні територій отримують додатковий шанс вступити до українських навчальних закладів. З об'єктивних причин для багатьох із них процедура складання ЗНО була проблематичною [3].

Полтавський університет економіки і торгівлі на своїй базі розмістив викладачів і студентів, які змушені були виїхати із зони АТО. За підтримки ПРООН викладачам допомогли отримати робочі місця і продовжити свою наукову діяльність. Студенти ж отримали змогу продовжити навчання на одній із найкращих університетських баз країни.

Валерій Сукманов працює професором університету лише рік. До цього був директором інституту харчових виробництв у Донецьку. Завдяки дружбі з викладачами ПУЕТ після подій на сході він приїхав до Полтави, де наразі працює та живе зі своєю сім'єю. Продовжує займатися наукою, викладацькою діяльністю. «Завдяки програмі ПРООН я сьогодні отримав ноутбук, що допомагає працювати з аспірантами та в моїй науковій діяльності. Життя триває», – розповідає Валерій Сукманов, професор кафедри технологічного устаткування та харчових виробництв ПУЕТ.

Із Криму, який наразі анексований, переїхала до Полтави Ольга Стефанюк. Тепер вона працює на кафедрі економіки підприємства в Полтавському університеті економіки і торгівлі. Разом із чоловіком живе в гуртожитку університету. «Я спокійно жила в Сімферополі. В один момент щось пішло не так, і мій чоловік сказав: «Ми їдемо!». Мене радо прийняли у Полтаві. Люди дуже приязні, допомагають, підтримують у всьому, що б нам було легше пережити те, що трапилося. Нас влаштували на робочі місця, допомагають із мультимедійними проектами, з комп'ютерною технікою. Все-таки наукова діяльність, повинна бути науковою діяльністю», – зазначила Ольга Стефанюк, доцент, кандидат економічних наук.

Іван Гуня раніше викладав в Алчевську Луганської області на кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін. Зараз працює доцентом кафедри права Полтавського університету економіки і торгівлі. «У Полтаві мене прийняли дуже добре, одразу запропонували посаду, за що я дуже вдячний. Мене забезпечили всім комплексом матеріалів, які потрібні для викладання», – поділився Іван Гуня доцент, кандидат юридичних наук.

Світлана Барилко також одна з багатьох переселенців зі сходу, яка отримали можливість працю-

вати за комп'ютером як на заняттях, так і у вільний від роботи час. «Мені хотілося б підкреслити, що завдяки програмі ПРООН у мене з'явилась прекрасна можливість працювати із сучасними комп'ютерами», – зізналась Світлана Барилко, доцент, кандидат юридичних наук.

З 1 жовтня 2015 року Полтавський університет економіки і торгівлі став учасником проекту Програм з підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, яка здійснюється за підтримки Урядів Японії, України та органів управління місцевої влади. «Дуже добре, що наші зусилля помітили ініціатори програми розвитку ПРООН. Це невеликі кошти, але вони мають принципове значення, оскільки засвідчують небайдужість до проблем цих людей не лише університету, а й Урядів України, Японії а також ООН. Тобто ці люди не покинуті напризволяще. Вони знаходяться під патронатом таких потужних урядових і міжурядових структур. Ми вдячні всім, хто підтримує наші зусилля», – розповів Олексій Нестуля, доктор історичних наук, професор, ректор ПУЕТ [6].

Завдяки формуванню саморегуляції навчальної діяльності студентської молоді в університетах вдалося утримати ситуацію, уникнути масових соціальних вибухів, створити працюючу навчально-виховну систему. У ВНЗ виявлена єдність і згуртованість викладачів і студентів, що є запорукою успіху.

У Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у статті 9 відмічається права внутрішньо переміщеної особи та її обов'язки [2].

Внутрішньо переміщена особа має право на:

- безпечні умови життя і здоров'я;
- достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод;
- створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання;
- забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців із моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, інвалідів, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено;
- сприяння у переміщенні її рухомого майна;
- сприяння у поверненні на попереднє постійне місце проживання;
- забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством;
- надання необхідної медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я;
- влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади;
- отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування;
- проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів ци-

вільного стану, їх поновлення та анулювання за місцем перебування;

– особи найближчий територіальний підрозділ центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції) безкоштовний проїзд для повернення до свого покинутого постійного місця проживання в усіх видах громадського транспорту у разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення;

– отримання гуманітарної та благодійної допомоги;

– інші права, визначені Конституцією та законами України.

2. Внутрішньо переміщена особа зобов'язана:

– дотримуватися Конституції та законів України, інших актів законодавства;

– повідомляти про фактичне місце проживання (внутрішньо переміщеної та еміграції) протягом 10 днів;

– повідомляти про зміну фактичного місця проживання або про повернення до покинутого місця проживання протягом 10 днів;

– у разі виявлення подання внутрішньо переміщеною особою завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки про взяття на облік відшкодувати фактичні витрати, понесені за рахунок державного та місцевих бюджетів у результаті реалізації прав, передбачених цим Законом;

– один раз на шість місяців з'являтися до відповідного структурного підрозділу вповноваженого органу міграційної політики.

Внутрішньо переміщена особа зобов'язана виконувати інші обов'язки, визначені Конституцією та законами України. Рада Європи приділяє цьому питанню значну увагу. Зокрема, 5 квітня 2006 року Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив рекомендації державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб, а 24 червня 2009 року Парламентська Асамблея Ради Європи також надала Рекомендацію 1877 (2009) під зворушливою назвою – «Люди, забуті Європою: захист прав людини довгостроково переміщених осіб», за наслідками обговорення ПАРЕ доповіді Комісії щодо міграції, біженців і народонаселення та ін.

Ці документи, як певний міжнародний та європейський стандарт, об'єднані духом і буквою Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції з прав людини [3].

Вони містять такі підходи:

– повна рівність прав і свобод внутрішньо переміщених осіб з іншими громадянами країни, реалізація прав згідно з міжнародним правом і національним законодавством;

– категорія внутрішньо переміщених осіб не по-

винна зазнавати дискримінації за жодною із можливих ознак при здійсненні будь-яких прав і свобод на тій підставі, що вони є переміщеними всередині країни особами;

– міжнародні документи виходять з того, що категорія переміщених осіб у всьому світі має спеціальні потреби та вимагає особливого захисту. У зв'язку з навчальними потребами студентської молоді національні органи влади держав-членів ООН, Ради Європи, на території яких відбувається внутрішнє переміщення, відповідають за захист і відповідну допомогу. Компетентні органи влади несуть головне зобов'язання і відповідальність за створення умов, а також за надання засобів у частині забезпечення прав і свобод студентів – внутрішньо переміщених осіб. Держави мають виробляти та забезпечувати довгострокові рішення у цій сфері, створити умови для належної інтеграції та адаптації студентів-переселенців.

Висновки. Міжнародні документи спеціально виділяють пріоритетні права і свободи серед багатьох природних, соціальних, культурних і політичних прав студентів – внутрішньо переміщених осіб, які вимагають особливої уваги, – як у частині надання, закріплення прав на навчання та організацію життєвого вибору, так і у гарантуванні державою їхньої реалізації. Завдяки формуванню саморегуляції навчальної діяльності у студентів-переселенців забезпечується функція управління навчально-виховним процесом, яка здійснює регуляцію особистого вибору студентом індивідуального старту в університетському навчанні, а також вибору мети, змісту та кінцевих результатів освітньої діяльності, індивідуального темпу проходження програми та рівня її складності.

Список використаних джерел

1. Закіров, М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / М. Закіров // Резонанс. – 2016. – № 39. – С. 5–10. – Режим доступу : <http://nbuvip.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf>. – Назва з екрану.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
3. Парламентські слухання щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/news/Novynu/125433.html>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>.
5. Саморегуляція : навч.-метод. посіб. / М. В. Гриньова ; Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава : АСМІ, 2008. – 268 с.
6. У ПУЕТ працюють науковці та навчають студентів, які виїхали з зони АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tribuna.pl.ua/news/u-puet-pratsuyuyut-naukovtsi-ta-navchayut-studentiv-yaki-viyihali-z-zoni-ato/>.
7. Чому проблему переселенців виведено з активного суспільного дискурсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/chomu-problemu-pereseleniv-vyvedeno-z-aktivnogo-suspilnogo-dyskursu>

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 04.11.2016

Гриньова М. В. Формирование саморегуляции учебной деятельности студентов-переселенцев.

Рассматриваются основы адаптации студентов – внутренне перемещённых лиц в новой жизненной ситуации средствами формирования саморегуляции учебной деятельности.

Ключевые слова: внутренне перемещённое лицо, саморегуляция, жизненный выбор, права и обязанности внутренне перемещённых лиц.

Hryniova M. V. Formation of self-educational activity of students-immigrants.

This article covers the basics adaptation of students – IDPs to a new living situation by means of the formation of self-learning activities.

Key words: internally migrant person, self-regulation, life choice, rights and duties of internally migrant persons.